HEEM

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR OVERMAAS.

Uitgave : Langohr - Veltmans - Vreuschemen Komitee,
Melkerijstraat, 35, Halle (Brabant-België).

Postcheck : 5202.51
Telefoon : 02/56.76.54

Abonnement : 150 Fr. p. jaar
Het gewoon nummer : 25 Fr.
Het dubbelnummer : 50 Fr.
(voor België en Nederland)

6° Jaargang
Nr 1
Jan.-Febr. 1962.

****

OP GEN TAPIËT.

blz

Oppene Ööpennder Kerrechhoff 1961. Gedicht J.Vilvoye 2
MOELINGEN - Wat betekenen onze Familienamen ?
Jozef van Overstraeten 3
's-GRAVENVOEREN - Op de Saele. Carolus Waelbers. 5
Uit het Verleden van Eupen (Vervolg) 10
De Preciesheid van ons Dialekt. Dr. J. Nyssen 11
In Memoriam Rafaël Withofs. 15
Onze tweede Liederenprijskamp. Een Sukses ! 16
Unser Dorfschmied. Gedicht Gerard Tatas. 20
Tweetaligheid pedagogisch niet verantwoord. 22
Het Taalvraagstuk in de Streek der Drie Grenzen.
A. Engels. 24
Z.E.H.Jozef Nagels. 25
Le Territoire contesté de Moresnet. Boekbespreking
Dr. G.Renson 26
Firmin Pauquet. 27
Notes historiques sur St.-Jean-Sart.Mr.L'abbé F.Dubois 28
STICHTING OVERMAAS - ARCHIEF. 30
Bezinning. De Wereld en Wij. Z.E.H. P. Schruers. 32

- - - - -

De Bijdragen "Aus dem Leben hiesiger Bauern"
en "Wachter, wat is er van de Nacht ?"
moesten wegens plaatsgebrek tot het volgend nummer verschoven.

OPPENNE ÖÖPENNDER KERRECHHOFF 1961.

Me éss va Goodes Vrée ömmgeeve,
wen heusch me dörrech sinn Poort getrée,
hée räusste sée, dé änn hönn Leeve,
vöör oos gewerrekt, vöör oos gelée.

Oos Odder, Gruupodder, Verwainde,
ooch Broor änn Sösster, Nonk änn Tant
änn männegeene dée veer kainte,
dée sier geextemeert veer hannt.

Lanzem gonn iech dörrech dé hiel Réjje,
änn lées va vrööger männege Naam
de o Äränneronge léjje,
mech hée änn da, wé ann enne Vaam.

Sue männegeene sänn iech lijje,
de vrööger woor enne huuge Mann,
ooch sinne Maund hatt motte schwijje,
gliek steet hée géddereene-n-aan.

Gruute Gedenksteen uut o Tiete,
sönnt hée änn da te sée hü noch,
de Naame dropp sönnt lang vergeete,
'ne Naam éss nécks äss Schall änn Rook.

Der Waind ruscht heusch ä genn o Tanne,
'ne Voogel sängt sie Oovendléed,
de Stéllde höllt eene gevange,
hée völlt me nooe de Ievegkeet.

J. Vilvoye.

WAT BETEKENEN ONZE FAMILIENAMEN ?

M O E L I N G E N.

HAENEN Heeft geen uitstaans met de vogel, maar stamt weer van een oud-Germaanse mansnaam, nl. de vleivorm Hannon van Haginhard; Hag(in)= behagen; hard: sterk; dus: hij die sterk behaagt.

HOUBIERS Luikerwaalse fn., gewoonlijk Houbier geschreven. Vgl. de fn. Houbiet, Houbion, Houbart, Houbotte: het zijn allemaal vleivormen van de naam Hubert < Germaanse mansnaam Huguberht; hugu= geest, berht = schitterend. Dus : schittefende geest. De H.Hubertus (omstr. 665 - 727), leerling van de H.Lambertus en bisschop van Luik, werd een hoogst populaire volksheilige. Feest : 3 november.

HOUTVAST hij die goed vasthoudt, of eerder gebiedende wijze : hou goed vast ! Vgl. de fn. Clopterop = klopt er op !

HUYNEN De zoveelste vleivorm van een Oudgermaanse mansnaam, ditmaal Huniberht, waarin hun(i) = jonge beer of reus; berht = schitterend; dus : schitterende, beroemde reus.

KEMPENEERS : uit de Kempen. Veel minder kans voor : uit de Duitse stad Kempen.

KORVOST = Keurvorst = Kurfürst. Zie Graven : hoogstwaarschijnlijk huisnaam, uithangbord. Men weet dat het de titel was van de zeven vorsten in het H. Roomse Rijk, die stemgerechtigd waren bij de keuze van de Rooms-Koning, welke dan verheven kon worden tot Duitse keizer. Er waren keurvorsten van ca. 1250 tot 1806. Men verlieze niet uit het oog dat de drie bisschoppen uit het Rijnland, die van Mainz, Trier en Keulen tot de zeven keurvorsten behoorden, evenals de paltsgraaf van de Rijn. Keurvorstendommen grensden dus aan onze gewesten!

KREMERS = Kramers < Mul. cremer, cramer = kramer, kleinhandelaar. Vgl. de fn. Coopmans, De Cremer, De Cramer, De Cooman, Meersseman enz. enz.

KUYPERS = Cuypers = Cuvelier(s) = Fassbender = Bötticher enz. enz. De kuiper vervaardigde kuipen, maar een kuiper was ook in bepaalde streken toezichter op de wijnvelden en zelfs kelderknecht, bediende in een wijnhuis.

LEBEAU = Lebel = de schone; vgl. de fn. Schonen.

LEMMELYN : vleivorm van Lambert < Landobert < land + behrt : die in het land, in de heimat schittert, beroemd is (vgl. Grieks Perikles). St. Lambrecht, bisschop van Maastricht-Tongeren, werd omstr. 705 te Luik vermoord (feest : 17 sept.). Fn. uit vleivormen Lämmel, Lemmel, Lämml(e)in, Lemlin, enz. - De betekenis "lammetje" is echter niet uitgesloten !

LEVAUX. Er is verreweg het meest kans voor = la vallée = het dal, alhoewel het Waalse vå = vau, val nochtans vrouwelijk is. Vgl. de fn. Lavaux, Laval, Leva, Leval, Leveau.
Leveau = het kalf, bv. voor een luiaard of naar een huisnaam of uithangbord, is echter niet helemaal uitgesloten, Vgl. Level.

LUCASSEN < Lucas; vgl. Claessen < Claes enz. De zwakke genitiefsuitgang -en ontmoeten we vooral in het oosten van ons taalgebied. Er is, natuurlijk, ook wel kans voor -sen < -zoon. -De naam van de evangelist Lucas, patroon van geneesheren en schilders (feest : 18 okt.) is Grieks < Loukâs < Loukanôs, d.i. uit Lukanië, een land in Zuid-Italië, met Griekse nederzettingen, Er is ook wel een kans voor Grieks Lukios < Lat. Lucius < lux, lucis = licht; bv.; kind bij daglicht geboren.

MACHIELS < Michiel < Hebreeuws Michaël; mi : wie ? + ka : als + El : God = wie is als God ? Deze naam van een aartsengel is zeer verspreid als voornaam (feest : 29 september).

MEERTENS < Martinus, vooral sint Marten, bisschop van Tours, geloofsverkondiger in Gallië (4e e), zeer populair in de middeleeuwen (feest; 11 nov.) ; < Lat. Mars, Marte, god van de oorlog. - Ook de H. Martinus, bisschop van Tongeren in de 3e e., komt natuurlijk in aanmerking (feest : 21 juni).

MEYERS < Mnl. meyer = hoofd van het personeel op een boerderij, de boer; oorspr. de hoofdknecht, zetboer van de heer, die de hoeve zelf bedrijft of bestuurt; ook : het hoofd van alle pachters, optredend als rentmeester en opziener, later gerechtelijk ambtenaar= baljuw. Of eenvoudig : pachter van een hoeve; < Lat. major < major villae = opziener, beheerder, rentmeester van het domein. - Vgl. de fn. De Meyer, Mayeur, enz.

MOONEN < Aymon < Haimon < Haimrik; Haim + Germaans vleisuffix - on. - Denk aan de zonen van Aymon (de Heemskinderen), met hun paard. Haim = heem; rik = rijk, machtig; heerser in het heem, huis. - Er is echter wel evenveel kans voor < Simon, de apostel (feest 28 okt.) < Simeon; Hebreeuws : de Here heeft gehoord (mijn bede om een kind).

Jozef van Overstraeten.

NU IS HET HET GEPASTE OGENBLIK
om in te schrijven als lid van de
Vlaamse Toeristen Bond of de
Vlaamse Automobilisten Bond,
45, St-Jacobsmarkt, Antwerpen.

Carolus WAELBERS. 's-GRAVENVOEREN.

"O P D E S A E L E"

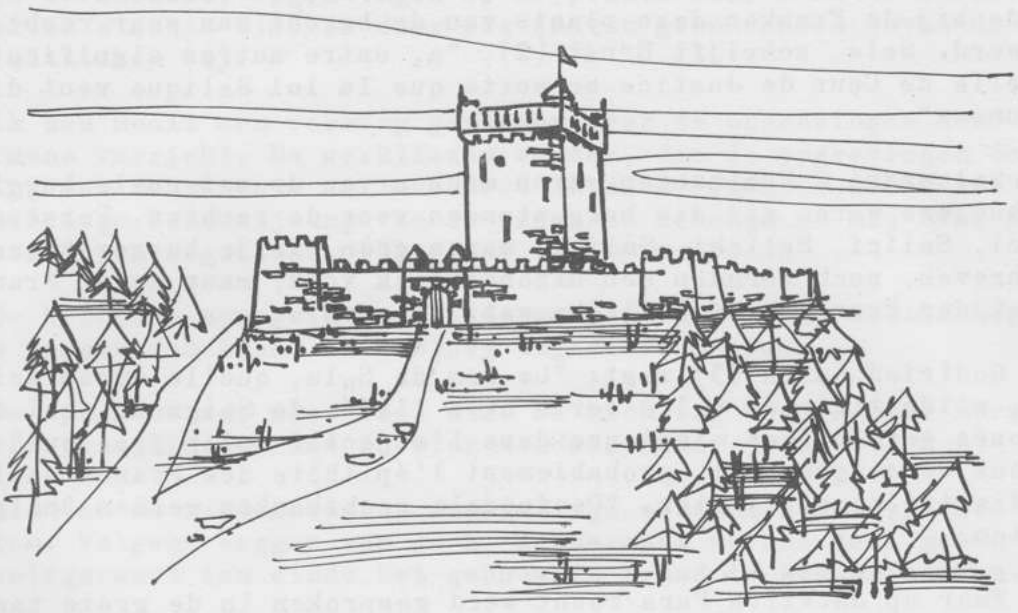

Na de verwoesting van de Villa Fura door de Noormannen, ten jare 891 herbouwde de nieuwe graaf van de Lohegau, Sigehard (hard in de zege !) zijn burcht niet meer op de oude plaats op het Steenbos.

Ceyssens schrijft in zijn werk "Pays de Dalhem", blz. 3 : "Après le départ des Normands, la résidence des comtes de Luigau fut "transférée de la Villa Regia, ou Stad Ribbi à Fouron-le-Comte, au "lieu-dit "Op de Saele" dont le nom rappelle la résidence des comtes "de l'époque carolingienne et du haut seigneur du moyen-âge. Des pré-"rogatives de la cour de justice de Fouron-le- Comte, dont nous par-"lerons plus loin, viennent encore prouver que la résidence des an-"ciens comtes du Luigau, se trouvait à Fouron-le-Comte".

's-Gravenvoeren heeft zijn naam aan deze graven te danken, niet aan de latere graven van Luxemburg, zoals zekere auteurs hebben verondersteld.

Graaf Sigehard wordt genoemd in een keure van Lodewijk IV, koning van Duitsland en Lotharingen ten jare 902. Hij wordt opnieuw genoemd als graaf van de Lohegau in 908, 915, 916, 920 in akten van Karel de Eenvoudige.

Graaf Sigehard koos voor de bouw van zijn nieuwe burcht de hoger

gelegen plaats ten huidigen dag nog "Op de Saele" geheten.

Miraeus, die begin van de 17e eeuw onze streek bezocht (1) verhaalt dat hij op een hoogte, Op de Saele geheten, grachten, terrassen en overblijfsels van fondamenten van een oud kasteel ontmoette. "Exstant que ibi fossae et aggares cum ruderibus funda, mentorum veteris castelli in colle quod Op de Saele vocant".

Het Germaanse woord Saele, waarvan ook het Franse "salle" afstamt, duidde bij de Franken deze plaats van de burcht aan waar recht gesproken werd. Sale, schrijft Ernst (2), "a, entre autres significations, aussi celle de Cour de Justice en sorte que la loi Salique veut dire loi des tribunaux".

Salemanni - Saelmannen waren mannen van de wet. Sale burgiones-Saelborgers waren zij die borg stonden voor de rechter. Personae Salicae, Saleci, Salici, Salichi, Saligi, waren geen "vrije burgers" zoals werd geschreven, noch vormden een afzonderlijk volk, maar waren Franken, die de wet der Franken, de Salische wet, volgden.

Godfried Kurth (3) zegt: "Le nom de Sala, quelle qu'en soit l'origine, s'identifie de telle sorte avec l'idée de Seigneur, qui dans les composés germaniques ainsi que dans l'adjectif latin "salicus" il prend le sens de seigneurial, probablement l'épithète des Francs saliens, n'a pas d'autre signification. "De feodale rechtbanken werden "Salgericht" geheten.

Waar op de Villa Fura recht werd gesproken in de grote zaal, in onze vorige bijdrage beschreven, was het niet verwonderlijk dat de nieuwe woonst van de graaf Op de Saele werd gedoopt.

De burcht heeft echter in vroeger tijden ook "Borgh" geheten. Het kadaster duidt de weiden aan de voet van de heuvel gelegen en zich tot Vitschen uitstrekkend, aan met de naam "Onder den Borgh".

Keizer Karel de Dikke (882-887), koning Arnulf van Karintie bedeelden kerken en abdijen van onze streek met milde schenkingen ten einde hen toe te laten de wonden door de Noormannen geslagen, te helen. Ze hebben in dezelfde geest voorzeker hun trouwe vazaal bijgestaan bij het bouwen van de vesting die zijn leen en hun rijk moest verdedigen.

De bouw moet rond 900 aangevangen zijn en voltooid geweest vóór 911. Het manuskript van Walpot verhaalt dat "die Smale Ludewigus", t.z. Lodewijk het Kind er logeerde bij gelegenheid van een zijner bezoeken aan Aken, in laatst genoemd jaar.

De bouwplaats bood talrijke voordelen. De hoogte liet toe het grootste gedeelte van de Lohegau met één blik te overschouwen, van de Maas tot de kam van Herve. Langs het Oosten reikte het zicht, over een heerlijke vallei, tot Hoogkruts. Ten Zuiden daalde ze loodrecht naar beneden, met de Voer aan haar voet, die daarenboven de waterput bevoorraadde, gedolven op het binnenplein. De zachte helling aan de westkant ver-

leende een gemakkelijke toegang, terwijl de hoogte, ten Noorden, van de burcht afgesneden werd door een diep ravijn. Door dit ravijn liep de aloude weg Luik - Aken - Julich.

De gronden "Op de Saele" geheten zijn gekadastreerd Sectie C nr 220 en zijn nog eigendom van de gemeente 's- Gravenvoeren.

In 1867 ondernam de h. Schuermans, oudheidkundige en procureur des konings te Hasselt, opgravingen op de plaats waar eens de burcht stond en waarvan slechts hier en daar resten van grondvesten boven de begane grond uitstaken (4).

Ik heb nooit een verslag gevonden over de opgravingen door de h. Schuermans verricht. De werklieden echter, die de opgravingen deden voor rekening van Schuermans en inzonderlijk de h. Jacques Cloos hebben mij een volledige beschrijving van de plaatsen bezorgd en mij over de gevonden voorwerpen ingelicht. (5).

De bebouwde oppervlakte, bijna geheel vlak, was rechthoekig, enige meters langer dan breed en besloeg ongeveer 33 aren.

De ringmuur was vier voet dik. De richting van de vier muren was ongeveer gelijklopend met de vier windstreken.

Een van de zijden was op regelmatige afstanden met vierkante gaten voorzien. Volgens zeggen van de h. Schuermans werden deze gaten geboord door belegeraars ten einde het gebouw in brand te kunnen steken.

In het midden, ietwat meer naar de Noord-Oostelijke kant, verhief zich de slottoren, woonplaats van de heer. Het was een gebouw van ca 13 M, op 13 M. De ingang bevond zich aan de westzijde. Men trad binnen in een rechthoek van 7 M. x 5 M., richting Noord-West -(zie tekening letter A). In de Noord-Westhoek trof men een vierkante plaats aan van 5 M. x 5M. (plan B). In de Noord-Oosthoek een zaal van 8 M. op 6 M. Dit was de wapenzaal en tevens de gerechtszaal. Naar deze zaal werd de gehele burcht "Op de Saele" geheten. In de Zuid-Oosthoek bevonden zich twee kamers van 4 M. zijde, op het plan met D en E aangeduid. De muren van de grote zaal waren een derde dikker dan de andere. Zij schraagden de uitkijktoren.

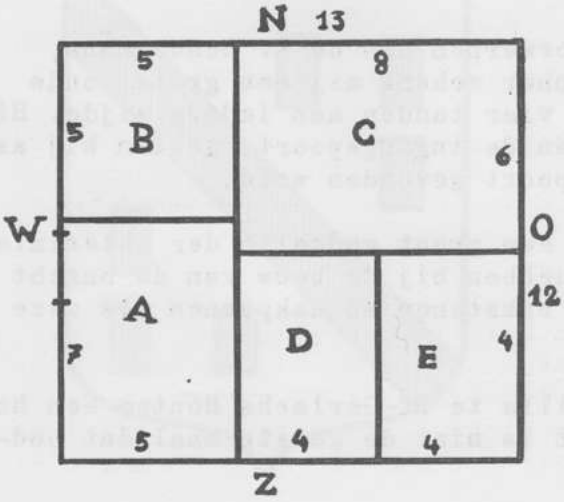

De afstand tussen de toren en de noordelijke en oostelijke omheiningsmuur was verder gevuld met bijgebouwen.

Een van de werklieden van de h.Schuermans, nl.Dik Mathijs Heyendael, wonende Brouckerstraat, aan de voet van de Borgh, verzekerde mij dat de kelders, tijdens de opgravingswerken blootgelegd, gevuld waren met verbrand graan: tarwe, rogge en gerst. Zij vonden te-

vens zware eiken balken, die de planken vloeren der kamers gedragen hadden (6).

In een van de kelders werd een opening ontdekt, als een zeer lage deur, die toegang verleende tot een onderaardse gang, richting Snauwenberg.

De gang was ingestort en de lucht erin bedorven.

Dik Mathijs Heyendael (7) vertelde dat in een van die onderaardse vertrekken de gouden "magomed" of "gouwe med" (gouden god of geit) verborgen was. Hij hoorde het verhaal van zijn grootvader. Heyendael had zich vrijwillig gevoegd bij de werklieden die de opgravingen deden, in de hoop de "gouwe med" te vinden. Ten tijde van zijn grootvader, zo verhaalde hij, kon men tot op zekere diepte in de ondergrond afdalen. Men zag daar een ijzeren kist, die, zegde men, de "gouden med' bevatte. Op het deksel zat echter een zwarte hond, de duivel in persoon, die de "gouden med" zou uitleveren aan de eerste persoon die de onderaardse gewelven zou betreden en hem zijn ziel wilde verkopen. Het was niet mogelijk de ingang af te dwingen. In de nabijheid van de kist aangekomen, doofden de lantaarnen uit, z.g.z. door de duivel uitgeblazen.

Zekere gedeelten van de muur waren opgetrokken in visgraatverband. De mortel was uiterst hard en was met tarwemeel vervaardigd. In de vertrekken vond men : grote brokstukken mozaiek, uit rode, witte en zwarte vierkantjes van 3 x 3 cm., samengesteld.

Blootgelegd werden nog beenderen van mensen en paarden, door mekaar, op een diepte van zes voet, hertsgeweiën, lansen en andere wapens, verbrand en verroest.

Antieke wapens en mozaiekstukken, vaatwerkscherven werden door de h. Schuermans persoonlijk medegenomen. Zware voorwerpen werden in kisten aan zijn adres naar Hasselt verzonden.

De h. Jos. Habets verscheen eveneens verschillende malen ter plaatse en nam de voorwerpen mede die hem bevielen.

De werklieden gaven de gevonden voorwerpen aan de h. Schuermans, doch zij behielden er zelve ook. Een hunner schonk mij een grote, oude ijzeren sleutel, met baard voorzien van vier tanden aan iedere zijde. Hij verzekerde mij dat het de sleutel was van de ingangspoort, gezien hij aan de westzijde, in de nabijheid van deze poort gevonden werd.

Het is meer dan waarschijnlijk dat een groot gedeelte der materialen van de villa van het Steenbos, gediend hebben bij de bouw van de burcht "Op de Saele", gezien men hier dezelfde bakstenen en dakpannen als deze van de villa terugvond.

J. Habets schrijft dat hij in de villa te St-Gerlachs Houtem een hoeveelheid verbrand graan aantrof (8). Het is niet de eerste maal dat oudheidkundigen dit feit vaststellen.

Ik heb, volgens aanwijzigingen mij door de werklieden van de H.Schuermans verstrekt, getracht het profiel van de burcht terug samen te stellen op bijgaande tekening. Hij moet, de hoogte van de muren en van de slottoren terzijde gelaten, ongeveer het uitzicht gehad hebben van deze tekening.

De grondvesten rond de ingangspoort lieten niet toe te veronderstellen dat deze geflankeerd zou zijn geweest voor verdedigingstorens. Zij was echter van een gemetseld balkon voorzien, met werpgaten in de vloer, van waaruit de aanvallers met allerhande materialen bestookt konden worden. Een twaalftal stenen uit de kroonlijst van de O.L.Vrouw kapel komen voort van de burcht en vormden aldaar de stutstenen van genoemd balkon. Cloos vond in het puin identisch dezelfde stenen terug.

Een zware vierkante steen, voortkomende van de Borgh, werd door Cloos geplaatst op de rand van de Voerrivier, vlak voor zijn woning, om als "schuppesteen" dienst te doen (9). De steen vertoonde een gebeeldhouwd wapenschild, waarvan de teksten waren afgesleten. Volgens Cloos vormde dit blok de sleutelsteen boven de ingangspoort. Hij had twee zijden lichtjes hol, de andere bol en werd aangetroffen tegen de westberm van de Saele.

Vermelden we nog het wapen van de graven van Voeren: "van zilver met rechterschuinbalk van keel (rood), geflankeerd door zes blokken van keel (rood), drie in het schildhoofd, geplaatst 2.1., drie in de punt, geplaatst 1.2.

Deze sleutelsteen, met het wapen van de graaf, bekroonde de burchtpoort. Na de verwoesting lag hij eeuwen blootgesteld aan weer en wind, zodat het relief tenslotte afgeknaagd was.

Deze herinnering aan een roemrijk verleden werd kapot geslagen bij de kanalisatiewerken van de Voer in 1937.

Wapenschild der Graven van Voeren.

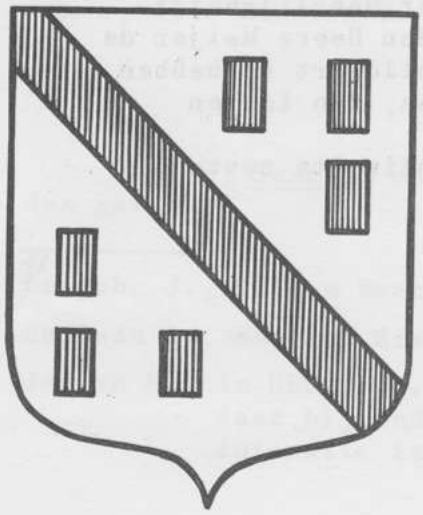

Ook de nabijgelegen huizen Brouwers, Bruno (Couveur), Houters M. bevatten blauwe zandstenen van de Saele afkomstig.

Volgens de overlevering werden alle gelijkaardige burchten tussen Aken en Tongeren, dezelfde nacht een prooi der vlammen.

---

1) Rerum Belgicarum Chronicon, blz.196.
2) Histoire du Limbourg, blz. 246.
3) Le Frontière linguistique, blz.281.
4) De h. Waelbers verhaalt elders de toedracht der zaak op enigszins afwijkende manier. Jacques Cloos, die het perceel "Op de Saele" van ongeveer een halve hectaar van de gemeente in pacht had, nam zich voor het terrein effen te leg-

gen. Hij stootte hierbij op de grondvesten. De h. Schuermans, procureur des konings te Hasselt, op de hoogte gekomen van deze vondst, kwam verschillende malen ter plaatse. De regering verleende een steunbedrag van 1.200 Fr. De opgravingen werden voortgezet tot bij uitputting van dit bedrag.
Dr Heynen stelde de aanwezigheid vast van mensen en paardengeraamten. De h. Schuermans verscheen iedere week ter plaatse.

5) Wij herinneren er aan dat hier de h. C. Waelbers zelf spreekt.
6) Elders is er spraak van karrevrachten verbrand graan.
7) Dik Mathijs kende de onderaardse ingang van de burcht, tevens de plaats waar de gouden Machomed verborgen lag. Hij leerde het geheim van zijn moeder, die het op haar beurt van haar ouders vernam.
8) Exploration d'une villa belgo-romaine au Rondenbosch à Houthem St-Gerlach. blz. 123.
9) Steen waarop men zich plaatste om water uit de beek te scheppen.

UIT HET VERLEDEN VAN EUPEN.

ORDONNANTIE OFFTE REGLEMENT

OP HET STUCK VAN DE POLIJKIE VAN EUPEN.

(Vervolg en slot. Cfr.Heem 5/6.62.

Aldus gedaen binne de staedt Brusselle den tweeden October, seventhien hondert vier en deertich; was geparapheert Hagot geteckent, J T : De Vos, onderstondt collata concordat cum originali. Quod attestor geteckent L. Peters Nots Rgs

Copie van de Relatie oever de gedaene Publicatie.
Den ondergeschrevenen Scholtis der Vrijer Heerlijgheijt Eupen Relatteert mits deesen door Order van den Heere Meijer de Waldenborgh het boevenstaende Reglement gepubliceert te hebben, naer het uijtgaen van de Heijlighe Hooghmesse, den 1o ten Octobris 17/34, was geteckent P: Smits.
onderstonds accordeert met de origineele Relatie ita testor, geteckent L: Peters, Nots Regius.

DE PRECIESHEID VAN ONS DIALEKT.

1. - STOOTTOON en SLEEPTOON.

De dubbele intonatie die aan de dialekten rond Maastricht en Aken een eigen zangerigheid geeft (1) is van groot belang o.a. voor het rijm in gedichten. (Bijdrage van Langohr z.g. in HEEM, jg. 5 nr.4). Hoe belangrijk willen onderstaande regels beklemtonen.

Toen ondergetekende nog te St-Martens Voeren school liep was daar een jongen die uitgelachen werd omdat hij zich soms vergiste in het gebruik van stoottoon en sleeptoon. Jammer dat die man nu ver woont : zou hij die fout nog hebben, dat spraakgebrek ? Bij zijn ouders, broers en zusters heb ik het nooit gehoord.

Zijn neven echter, zoons van zijn oom, wonen nog te St- Martens Voeren, en... minstens één van hen vergist zich wel in elke drie zinnen éénmaal van toon. Sommige woorden die de stoottoon hebben spreekt hij met sleeptoon uit. Vb. dat is good (goed)good heeft de stoottoon; de jongen waarover het hier gaat zal dat woord echter met de sleeptoon uitspreken. Dat valt op. Geen van beide vaders, gebroeders, maakt de fout, dus zal het gebrek niet aangeleerd zijn. Erfelijk ?

Dat stoottoon en sleeptoon voorwerp kunnen zijn van een spraakgebrek wijst wel voldoende op de preciesheid van ons "plat", in casu voor wat de intonatie aangaat.

2. - MOEILIJKE KLINKERS.

Moeilijk voor buitenstaanders, niet voor ons !
Het gaat om die "tussen"-vorm van de o, de e, de ö.
Maar nog eens : voor ons is dat geen tussenvorm: voor ons bestaan er drie "soorten" o, die alle drie op gelijke voet staan, drie soorten e, drie soorten ö.

o

o o

Voor ö, lang en met stoottoon, kan men volgende drie voorbeelden geven :

---

1) Langohr J., Va gen Weech bes a ge Graaf. blz. 29.
Boileau A., Enquête dialectale... blz. 16 en volgende.
Jongen R., in HEEM, jg. 5 nr. 2-3 blz. 31 vv. Schrijver illustreert daar bijzonder duidelijk van welk taalkundig belang de intonatie is.

1. h ǫ̈ ǫ̈ f (hoven) met de ö van Fr. soeur, Ndl. freule

2. ich g ö ö f (ik zou geven) met de ö van Ndl. deur

3. w ǫ̈ ǫ̈ f (wolven) met een ö die noch in het Duits noch in het Nederlands officieel bestaat, en "tussen" de ǫ̈ en de ö ligt (gelicht !)

Ertussen, en, psychologisch, iets dichter bij de ö. Ik ken te St-Martens Voeren een heel gezin dat meestal "w ǫ̈ ǫ̈ f" zal uitspreken als "w ö ö f"... en dat valt op. Maar die afwijking is aanvaardbaar, wat niet het geval zou zijn mocht iemand "w ǫ̈ ǫ̈ f" uitspreken als "w ǫ̈ ǫ̈ f" !

Met <u>lange klinker</u> en <u>sleeptoon</u> noemen we de voorbeelden :

1. ǫ̈ r e m (armoedig) en

3. m ǫ̈ ǫ̈ s j (mus)

Ik kan geen enkel woord vinden met de ö van deur, maar dan met sleeptoon.

Met <u>korte klinker</u> en <u>stoottoon</u> (of met willekeurige intonatie):

1. h ǫ̈ v v e l (heuvel)

2. z ö v v e (zeven) en

3. s j t ǫ̈ b (stof - Staub)

Met <u>korte klinker</u> en <u>sleeptoon</u> :

1. s j t ǫ̈ k (knotwilgen)

2. z e z ô n t (ze zijn)

3. s j t ǫ̈ k (stuk)

Tellen we even op, dan vinden we voor ons dialekt in totaal 11 verschillende en onderling beslist niet verwisselbare "soorten" ö. Hoeveel heeft het Nederlands er ? Vooreerst de <u>lange gesloten</u> ö in deur, ver de korte <u>gesloten</u> ö in dun; en dan is er, zeer uitzonderlijk geval, de <u>lange open</u> ǫ̈ in freule. Dat is alles, drie stuks.

Is die verscheidenheid in de taal soms geen gevolg van het eerder genuanceerde karakter dat het volk van Overmaas kenmerkt ?

o

o o

3. - NOG DIE MOEILIJKE KLINKERS.

Als we volgens de voorbeelden in vorig hoofdstuk, de ö klanken rangschikken van lang naar kort en van open naar gesloten krijgen we volgende tabel :

		Open	Intermediair	Gesloten.
lang	sleeptoon	1) ǫ̈ r e m (armoedig)	2) m ǫ̈ ǫ̈ s j (mus)	3) -
	stoottoon	4) h ǫ̈ ǫ̈ f (hoven)	5) w ǫ̈ ǫ̈ f (wolven)	6) ich g ö ö f (ik zou geven)
kort	sleeptoon	7) s j t ǫ̈ k (knotwilgen)	8) s j t ǫ̈ k (stuk)	9) ze z ö n t (ze zijn)
	stoottoon	10) h ǫ̈ v v e l (heuvel)	11) s j t ǫ̈ b (stof- Staub)	12) z ö v v e (zeven)

Hierbij dient opgemerkt dat voor de korte klanken dat onderscheid tussen de beide tonen niet steeds duidelijk is.

Een gelijkaardige tabel voor de e.

		Open	Intermediair	Gesloten
lang	sleeptoon	1) v e e l (vel)	2) h e e m (thuis)	3) -
	stoottoon	4) h e e r (beer)	5) e e n e g (eendrachtig)	6) l e e f (lief)
kort	sleeptoon	7) g e k (gek)	8) m e l e k (melk)	9) n e k s (niets)
	stoottoon	10) et r e n t (het regent)	11) k l e n g (klein)	12) e w e l t (hij wil)

Het verschil tussen beide tonen van de korte klanken is hier onduidelijker dan voor ö.
Bij bovenstaand lijstje is te voegen :
de s j w a bv. de
Het Nederlands kent, buiten de sjwa,
1) de <u>korte gesloten</u> e van kind;
2) de <u>lange gesloten</u> e van heem;
3) de <u>lange open</u> e, die praktisch niet meer gebruikt wordt (vervangen door geslotene) waereld, heir ....

Volgt de tabel voor o .

		1)	2)	3)
Lang	sleeptoon	z ǫ ǫ t (zout)	g ǫ ǫ d (goud)	v o o f (vijf)
		4)	5)	6)
	stoottoon	z ǫ ǫ d (zaad)	r ǫ ǫ m (room)	e z o o t (hij zat)
		7)	8)	9)
Kort	sleeptoon	dǫer z ǫ t (gij zoudt)	dǫkter (dokter)	al d o o n- (al doende)de
		10)	11)	12)
	stoottoon	dǫer z ǫ t (gij zat)	v r ǫ w (vrouw)	j o o n g (jongen)

- In de eerste vertikale reeks staat het belang van de intonatie weer eens te lezen !
- Het verschil in toon van de korte klanken, is ook hier onduidelijk.
- Hier is vak 3 ingevuld !
- Het Nederlands kent :
  1) de korte open o van kort;
  2) de lange gesloten o van hoor, en niets méér !

  Voor a oe u en i staat de zaak anders. We kunnen die alle vier samen in volgende tabel bijeenzetten.

		a	oe	uu	ie
Lang	sleeptoon	maat (markt)	moes (muis)	vuur (vuur)	fie (fijn-mooi)
	stoottoon	maad (meid)	hoezer (huizen)	muus (muizen)	bies (noorder-wind)
Kort	sleeptoon	kat (kat)	oet (uit)	duutsj (Duits)	miemel (rode bes)
	stoottoon	du has (gij hebt)	voet (weg)	uul (uil)	e blieft (hij blijft)

- Sleeptoon en stoottoon lijken hier ook van de korte klanken duidelijk te onderscheiden te zijn.
- Het Nederlands bezit :
  1) de lange en de korte a (daar,kat)
  2) de lange en de korte oe (boer, stoep),
  3) de lange en de korte uu (muur, minuut),
  4) de lange en de korte ie (hier, fiets). Totaal 8.

We blijken dus in ons dialekt te bezitten :
11 ö-klanken, 11 e-klanken, de sjwa, 12 o-klanken, 4 a-klanken, en evenveel oe-, uu-, en ie-klanken. Samen 51 stuks die meestal onderling onuitwisselbaar zijn !

Het Nederlands heeft 17 klanken.

Het is een bekend feit dat de zogenaamde algemene, beschaafde talen, evenals kultuurdialekten, een kleiner aantal klinkers en medeklinkers hebben dan dialekten. Ze herleiden hun klanken tot psychologisch "treffende" vormen. Zoals we van een appel zeggen dat hij rond is !

(vervolgt) J. NYSSEN.

N.S. Drs A. Stevens, leraar te Tongeren weze hier nogmaals bedankt omdat hij deze bladzijden heeft willen doornemen.

J.N.

- - - - - - - - - - - -

IN MEMORIAM

Op 5 Augustus 1961 overleed te Waterschei-Genk de h.Rafaël Withofs, gesterkt door de genademiddelen van onze Moeder de h.Kerk.

Hij was geboren te Eigenbilzen op 15/6/1889.

Hij was 1° schepen van de gemeente Genk, oud provincieraadslid, stond aan het hoofd van verschillende sociale ondernemingen, werd vereerd met een aantal eretekens.

Hij was petekind van pastoor Veltmans zg. en leidde de rouw bij diens begrafenis. In het Pastoor Veltmans Gedenkboek prijkt trouwens een familiefoto, waarop ook de h.Withofs en Mevr. Withofs zitten aan de zijde van hun vereerde Heeroom.

De h.Withofs vertegenwoordigde de familie Veltmans in het Langohr-Veltmans- Vreuschemen komitee.

Hij was voor dit komitee een hechte steun.

Wij vragen een gebed voor zijn zielerust en bieden aan de familie Withofs onze kristelijke deelneming.

ONZE TWEEDE LIEDERENPRIJSKAMP.

E E N S U K S E S !

In ons nummer van 1 Juni 1961 deelden wij officieel de uitschrijving mede van deze prijskamp.

1 Januari 1962 werd aangeduid als laatste datum van inzending voor de teksten.

Op die datum waren 17 teksten binnengekomen.

Wij moeten onmiddellijk zeggen dat dit getal onze verwachtingen verre overtroffen heeft.

De verschillende inzendingen werden ter beoordeling verzonden aan den jury van vier bevoegde Overmazers. De volksdichters kennen deze juryleden niet. De juryleden weten van mekaar niets af, zodat ze mekaar niet kunnen beinvloeden.De namen van de dichters werden hen evenmin medegedeeld. Iedere voorkeur is derhalve uitgesloten.

De beoordeling geschiedt als volgt. Aan de juryleden wordt samen met ieder lied, een bulletijn verstrekt, naar bijgaand model :

Basis beoordeling :	Punten te begeven toegekend
ONDERWERP (origineel-volks-hoogstaand, enz)	4
TAAL (rijk-verzorgd-volks-pittig, enz.)	4
GEDICHT (versmaat-zangerigheid, enz.)	4
Totalen :	12

Toekennen van de punten : 1 punt is slecht.
2 punten is tamelijk.
3 punten is goed.
4 punten is zeer goed.

Het aantal punten van de verschillende bulletijns worden door het sekretariaat van het L.V.V. Komitee samengeteld. De deelnemers worden geklasseerd volgens het aantal bekomen punten.

7 volksdichters namen aan de prijskamp deel, met een verschillend aantal inzendingen. Het aantal per dichter bedroeg :
5 - 3 - 3 - 3 - 1 - 1 - 1 samen 17.

De dichters hebben de meest verschillende onderwerpen behandeld, nl. de godsdienst (1), de heimat (7), de moedertaal (1), de familie (4), de liefde (2), de evenaaste (2).

De teksten worden aan een bevoegd dialektkundige, leraar aan een Kon.Atheneum, overhandigd, ten einde eenheid te brengen in de spelling. Het is een feit dat ieder deelnemer een eigen spelling gebruikt. Dit is een ernstige handicap voor het lezen, begrijpen, op muziek zetten en verspreiden van onze liederen. Hieraan zal dus in ruime mate verholpen worden. De teksten zullen aldus in ons e.k. nummer gepubliceerd worden.

Ze worden hierna aan een bevoegd kenner, die niemand minder is dan onze gevierde bard Willem Demeyer, onderworpen. Deze zal op zijn beurt de gepaste componisten aanduiden.

Eerst dan zullen alle liederen, om de beurt, met muziek, in ons tijdschrift worden opgenomen.

Inmiddels vergasten wij onze lezers reeds op een kort, anoniem, overzicht van de ingekomen teksten.

o o o o o o o o

Dat een stem zou weerklingen om de lof van O.L.Vrouw, hulp der Kristenen, te Moresnet, te verkondigen, is vanzelfsprekend.
Luister naar het refrein :

Jlokke klenge, Minsche senge, oh Maria Hällp!
Uht dä Jlokkeklank, än dä Minschesank,
töhnt va allerortz, Lob de Modderjottz.
änn M a r i a h ä l l p !

Dat de heimat het grote aandeel in de liederen zou wegkapen is al even vanzelfsprekend.
De dichter toovert ze onmiddellijk, eenvoudig en levendig, voor uw ogen ;

Wu dä Jöhl dörch Beusch än Daal eh Krömmle löpt,
tösche Daag än Donkel noch ä Hässke höpt...

In brede trekken schildert onze dichter zijn :

HEEM es et schönste Plätschke op de Welt,
Dat ech mie schätz wie alle Jood en Jeld,
Do wu ech blieve well e Vröjd en Leed,
Bes dat et letzte Stöndsche vör mech schleet.

De Eupener heimat wordt dubbel bedacht. Hier volgen beide refreinen :

Ööupennder Sank
hatt goue Klank,
ömmer besteet,
niemools vergeet.

Öupender Laind
iech bänn die Kaind
änn well et blieve
bess ann menn Eind.

Terug naar het Geuldal :

Ajen Jöhl doh bäen ech Heem,
tösche Weeje, Beussche, Schlont,
wu op Märjel, Sand ov Leem
alles jröhnt än Bleujt schönn bont.

Hoor nu de klacht van de uitgeweken Overmazer, die na jaren afwezigheid naar huis keert ;

Ett Odeschhuhs verschwonde,
dä Moddersprook verliejt,
heej ech e vröjer Stonde
dat alles extemiet !

Elders dit tafereeltje uit het boerenleven :

Wennt mörreges vröög de Zon opgeet
boven os plattütsch Laand,
hüet men os Buremädchere
roopen a jeker Kaant :
Miuke ! Miuke ! Miuke !

Nu de aanhef van het lied "Ming Moddersprook":

Wie ich als Bübche junk än kleng,
Heem dörchen Köche kroep;
Do stung ich underens alleng
En saat et öschte Woet;
Dat öschte Woet wat ich jelallt,
Wat Modder mich jeliet,
Dat wor e Woet op Platt jekallt
Dat sag ich unjeniet:

Wij laten de Eupenaren oordelen over de lof die een onzer dichters toezwaait aan de vrouwelijke jeugd van zijn geboortestad :

änn enn Statt wé Oöpe,
"Statt der finnste Mättchere" sö
me se werrelech dööpe.

Wat bescheidener vertelt een mededinger van "et öschte Pütschke":

Du waors e monter Mädeke,
Ech ne blüje Joong,
Du goofs mech onderens e Pütschke
Wi ech heevesch goong.

Uit het familieleven, eerst een zeer droevige noot : de moeder met haar kindje, beide overleden :

Zo laog do met heur keeneke in de erm,
de auwe toe, zoe schtel en blèh ocherm,
en roond heur schtong et vol met witte blomme,
die flauw in 't leecht van en'ge kjaarsche glomme...

Kinderzorgen :

Wat keene groete luuj toch plaoge
met al die hiel gelierde vraoge.

En dan die raad aan een jongen :

of wat et leeve deech bedeend:
es te ens va Voere bes
gedeenk et dat et veur de leve es.

Liefde tot de evenmens straalt uit volgende gedichten :

Me hart dat heb ich gegjève
Aan der erme langs de stroat,
Wat ich heb en zelfs me ljève
Dat ès ver 't goot zuver zoat.

Alle Minsche jrubt ov kleng
jov derr Härrjott ejen Heng
änä Riekdoom vörret Läve
Dämm a ander wiejer jäve,
fellt oss mänechmaohl heel schwuer ...

Wij sluiten deze citatenreeks met volgende idylle :

Koom e Mädsche, va Kapelsche,
dörch en Weejen eraaf,
Alle Blömkes, lans e Wegske,
knikten : plök mech doch aaf.

- - - - - - - - - -

Unser Dorfschmied.

Gern gedenke ich der Zeit
Friedlicher Gemütlichkeit,
Als im Dorf am Wegesrand
Noch die alte Schmiede stand.
Hell erklang der Hammerschlag
Immer schon am frühen Tag,
Dazu pfiff der alte Schmied
Manchmal auch ein frisches Lied.
Hei, wie er dann frohgemut
Angefacht die Feuersglut,
Dass ein Funkenwirbel flog,
Wenn den Blasebalg er zog.
Und das Eisen roterglüht
Er dann auf den Amboss hielt,
Schlug ganz wuchtig zu, ping, pang !
Dass es durch die Strassen klang.
Eisenstück um Eisenstück
Schmiedete er mit Geschick
So den lieben langen Tag
Für gar manchen Hufbeschlag.
Nebenbei, nach altem Brauch,
Hielt er gern ein Schwätzchen auch
Um die Mittagszeit gemach
Vor der Schmiede an dem Bach.
Dazu schmeckte köstlich ihm
Der meist etwas russ'ge Priem,
Hartgesotten wie er war,
Kämmte er sein strupp'ges Haar
Mit den Fingern, wenn er frisch
Von der Arbeit ging zu Tisch.
Zu der grossen Flasche Bier
Bei dem Vesperbrot um vier
Fehlte dann als Hauptgericht
Wurmstichiger Käse nicht.

So gestärkt er stundenlang
Wieder seinen Hammer schwang,
Und das kräft'ge Ambosslied
Mischte, wenn der Tag verschied,
Noch den eh'rnen Werkgesang
In den Abendglockenklang.
So war unser Schmied schon ganz
Urbild eines Biedermanns
Aus der schönen Vorkriegszeit
Friedlicher Gemütlichkeit,
Als im Dorf am Wegesrand
Noch die alte Schmiede stand.

Gérard TATAS

« ONZE LIEVE VROUWE COLLEGE »

Bisschoppelijk instituut

ALGEMEEN MIDDELBAAR ONDERWIJS

MODERNE HUMANIORA
voor leerlingen van 12 tot 15 jaar

MODERNE WETENSCHAPPELIJKE HUMANIORA
voor leerlingen van 15 tot 18 jaar

LATIJNS-GRIEKSE HUMANIORA
voor leerlingen van 12 tot 18 jaar

VOORBEREIDENDE AFDELING

TECHNISCH ONDERWIJS

MIDDELBARE LANDBOUWSCHOOL
voor leerlingen van 12 tot 15 jaar

INTERNAAT - *HALF-INTERNAAT* - *EXTERNAAT*

Inschrijvingen liefst 's donderdags

Voor verdere inlichtingen zich wenden : St.-Truiderstraat 13 - Tel. 012/31.17

REGINA PACIS

5, Watertorenstraat, Tongeren

TECHNISCHE HUMANIORA

BEROEPSSCHOOL VOOR SNIT EN CONFECTIE

FAMILIALE SCHOOL

Voor inlichtingen betreffende Internaat, Externaat, Half-Internaat zich wenden tot

de Zusters van de HH. Harten, 5, Watertorenstraat, Tongeren.

TWEETALIGHEID

PEDAGOGISCH NIET VERANTWOORD. (1)

Gewoonlijk vertrekt de (foutieve) redenering van goedmenende ouders van de vaststelling dat, bij zeer jonge kinderen, de taal zonder moeite "aanwaait". Om hun kroost latere studiemoeilijkheden te besparen, voeden ze hun kleuters dus afwisselend en door mekaar in het Frans en het Nederlands op, of uitsluitend in het Frans met de idee dat de school hun het Nederlands zal aanleren. Zij verwachten op die wijze "perfekte tweetaligheid" bij hun kinderen te bereiken.

TAAL EN DENKLEVEN.

Waar ligt de fout in deze redenering ? In het klaarblijkelijk onderschatten van de funktie der taal in het denkleven.

Het totaal abstrakt denken bestaat bijna niet en wordt in elk geval slechts bereikt als een eindpunt van ver doorgedreven studie en verstandsvorming. Het beginnende intellekt denkt in beelden (voorstellingen) maar op deze wijze is natuurlijk geen echt intellektueel werk te verwachten. Het stadium tussen "verbeelding-denken" en abstrakt denken zouden wij het "taaldenken" en abstrakt denken zouden wij het "taaldenken" noemen, het denken door middel van de taal, van de abstrakte begrippen die worden vertolkt door het woordbeeld.

Zonder de eigen autonomie van het intellekt te willen loochenen, moeten wij vaststellen dat de taal een instrument is, onmisbaar voor het intellekt. En zoals de beste vakman geen degelijk werk kan presteren zonder of met gebrekkige werktuigen, zo zal het intellekt, binnen de grenzen van zijn aangeboren mogelijkheden, slechts zijn hoogste niveau kunnen bereiken naarmate zijn instrument, de taal, zo volmaakt mogelijk wordt beheerst.

Zelfs als een buitengewoon begaafd kind zou leren en kunnen denken zonder taal als instrument, dan blijven die gedachten onvruchtbaar en onkontroleerbaar. Want zolang die gedachten niet op een akkurate en genuanceerde wijze onder woorden worden gebracht (waarvoor de taal onmisbaar is), kan de buitenwereld er geen deel aan hebben (dus onvruchtbaar), en kan de persoon zelf niet nagaan of zijn redenering hiaten vertoont (dus onkontroleerbaar).

Nu is het evident dat een versnippering, d.i.het aanleren van twee talen van de kleuterleeftijd af, noodzakelijk verwarring moet stichten in de onkritische en ongevormde geest van het kind (en dan zéker als die twee talen zover uiteenlopen als het Nederlands en het Frans). Zodat dit kind ten slotte over twee gebrekkige instrumenten beschikt in plaats van over één geperfektioneerd.

Het besluit is duidelijk: waar het instrument in gebreke blijft daar zal ook de ontwikkeling van het intellekt onharmonisch en gebrekkig verlopen. Met dezelfde gedachtengang kan trouwens zeer overtuigend worden ge-

(1) De Standaard, 8 febr. 1961.

pleit voor het Algemeen Beschaafd Nederlands, de kultuurtaal die als instrument veel verfijnder is dan om het even welke gewestspraak.

NIET VROEGTIJDIG BEGINNEN.

Nu moet er een onderscheid worden gemaakt tussen het opvoeden in het Frans of in de twee talen (het fatale "aanwaaien") en het vroegtijdig aanvangen, in een overigens ééntalig klimaat, van de "studie" van de tweede taal in klasverband. Dit is een feitelijke kwestie die enkel door pedagogen kan worden opgelost. Zeer waarschijnlijk is de geest pas rijp om een grondige studie van vreemde talen te beginnen op de humanioraleeftijd, waarbij de één of twee voorbereidende jaren in het lager onderwijs als inleiding kunnen gelden. Totaal verkeerd lijkt het al in het eerste leerjaar hiermee te beginnen, zoals helaas nog zoveel gebeurt. Het ekskuus dat deze lessen niet verplichtend zijn, is oogverblinding: als de lessen later wél verplichtend worden, wordt niet meer ab initio begonnen, maar wordt een zekere kennis ondersteld, wat de eentalige kinderen benadeelt.

Een andere zaak is ook het wisselen van taalregime tijdens de studiën, maar na het lager onderwijs. Hier wordt niet meer de ontwikkeling van het intellekt als zodanig in gevaar gebracht, maar de leerling, resp. de student krijgt een bijkomende hindernis te overwinnen. Het is klaar dat alleen de zéér begaafden, dit aankunnen en dat zelfs deze een hoger intellektueel peil zouden bereiken, als ze niet verplicht waren van denkinstrument te veranderen.

RIJKSNORMAALSCHOLEN, Moerenstraat, 45, Tongeren

Internaat *Externaat*

1. LAGERE SCHOOL : *voor meisjes van 6 jaar af*
Toepassing van het modern onderwijs met zelfwerkzaamheid der leerlingen.

2. MIDDELBARE SCHOOL : *voor meisjes van 12 tot 15 jaar*
met
HANDELSAFDELING
Onmiddellijke voorbereiding tot de Normaalschool, tot het Middelbaar Onderwijs van de hogere graad, eveneens opleiding tot bediende.

3. NORMAALSCHOOL VOOR BEWAARSCHOOLONDERWIJZERESSEN : *duur : 4 leerjaren.*
LAGERE NORMAALSCHOOL : *duur : 4 leerjaren.*
MIDDELBARE NORMAALSCHOOL (Regentaat) : *duur : 2 leerjaren.*

Telefoon : 317.80.

HET TAALVRAAGSTUK IN DE STREEK DER DRIE GRENZEN.

Sinds 1945 heeft de nijverheid uit Verviers begrepen dat een markt van 9.000.000 inwoners het volle gebruik van de plaatselijke arbeidskracht niet meer kon waarborgen. Benelux opende een nieuwe markt van 11.000.000 verbruikers. Om hun produkten bij dit nieuwe klienteel van de hand te doen werden de ondernemingshoofden verplicht, ofwel zelf Nederlands te leren, ofwel medewerkers en bedienden die deze taal machtig zijn, aan te werven.

Enige jaren later liet de Gemeenschappelijke Markt aan diezelfde producenten toe in het zeer nabijgelegen West-Duitsland ingang te vinden: een nieuwe winst van 50.000.000 verbruikers. Ditmaal diende beroep gedaan op kader- en kantoorpersoneel met Duitse taalkennis.

Tenzij voor gespecialiseerde techniekers, wordt de kennis van minstens twee talen (Frans-Duits, Frans-Nederlands, Nederlands-Duits) in om het even welk bureel uit de private sektor te Verviers, Eupen, Dolhain en tot Kelmis toe vereist.

De inwoners der Oostkantons die, voor 1945, van de voordelen van een degelijk Duits onderwijs op de lagere school hadden genoten, streefden er nadien naar, hiertoe door de gebeurtenissen (aansluiting bij België) geholpen, zich de Franse taal op behoorlijke wijze eigen te maken. Deze mensen hebben dan ook van een uitdrukkelijke voorkeur genoten bij de nieuwe plaatsaanbiedingen. Ook de inwoners van volgende elf Belgische gemeenten waar de Platduitse gewesttaal wordt beoefend, maar waar, sinds 1918, ALLEEN het Frans de officiële, op school aangeleerde taal is, trokken uit die nieuwe toestand voordeel : Aubel, Homburg, Sippenaken, Montzen, Gemmenich, Moresnet, Hendrik-Kapelle, Welkenraedt, Baelen, Membach en Kelmis. Tenminste, diegenen die zich de moeite hebben getroost zich een diepgaande kennis van het Nederlands en het Duits eigen te maken, wat niet al te moeilijk is wanneer men een Germaans dialekt als moedertaal heeft. Een degelijk onderwijs in het Frans hadden zij bovendien reeds vanaf de lagere school genoten.

Niemand zal kunnen loochenen dat de kennis van meerdere talen een voordeel betekent, bijzonder in een streek die aan de grenzen van drie staten paalt en waar drie taalgemeenschappen in elkaar vloeien.

Wat waar kon zijn voor de Vervierse economie zal het eveneens worden voor de Nederlandse en de Duitse nijverheid. Ook de ondernemingen uit het gebied van Aken en uit Nederlands Limburg stellen thans vast dat de binnenlandse markten te beperkt zijn en dat er behoefte bestaat aan nieuwe afzetgebieden. b.v. Frankrijk (45.000.000 nieuwe verbruikers). De tweetaligen, de meertaligen zeker, zullen "the right men at the right

places " worden.

Alle studenten uit de Oostkantons en uit de elf gemeenten van de "Platdietse" streek kunnen zich, met een uiterst minimum aan inspanning en goede wil, op volmaakte wijze Duits, Frans en Nederlands eigen maken. Aan de jeugd van dit gebied een eentalig Frans onderwijs geven, gelijkgesteld met dat van Wallonië, is, naar mijn oordeel, een fout. Dit gaat ongetwijfeld tegen de belangen van de bevolking in. Het zou trouwens even onverstandig zijn er de Nederlandse eentaligheid, zoals in Nederland, of de Duitse eentaligheid, zoals in Aken, te willen invoeren.

Onze streek, KRUISPUNT VAN EUROPA, zou van een eigen taalregime moeten genieten : EEN EUROPEES STATUUT.

Waarom niet ?

A. ENGELS, Stembert.

Z.E.H. Jozef NAGELS.

Op 4 oct. 1961 vertrok Z.E.H. Jozef Nagels naar Rwanda, als leraar aan het Seminarie Nyundo.

Monseigneur Kerkhofs had vrijwilligers gevraagd. Z.E.H. Nagels bood zich aan.

Wij allen hebben Z.E.H.Nagels gekend als leraar te Visé, als sekretaris van Gewestbond Overmaas van het Davidsfonds, als man van de daad. Zijn beslissing op een zo moeilijk ogenblik verwonderde ons niet.

Wij ontvingen van hem, als trouwens al zijn talrijke vrienden, een lange brief, waaruit wij enkele regels ontlenen :

"Toen ik mijn eerste verzen van Vergilius te voorschijn haalde stond ik verbaasd dat deze negers met hun blote voetjes met zulk gemak de vertaling ter wereld brachten, beter dan ik het zelf zou doen. Deze jongens zijn zeer verstandig en het peil van hun studies is minstens zo hoog als bij ons".

"Als Vlaming was ik aan volk en land gehecht: ik wist echter voorheen niet dat deze banden zo dierbaar konden zijn. Ik heb voorzeker mijn hardste noten nog niet gekraakt, doch ik ben er van overtuigd dat ik van U een vaderons tegoed heb".

Z.E.H. Nagels, Overmaas brengt U een stille, ontroerde groet. God beware U.

BOEKBESPREKING.

F. Pauquet, Le territoire contesté de Moresnet dit Moresnet neutre. - Notes historiques sur son statut, sa législation et son administration, Verviers 1960, 100 blz.
(Uitgave Sté verviétoise d'Archéologie et d'Histoire)

De auteur heeft een degelijk wetenschappelijk verantwoord werk geschreven dat handelt over het neutrale Moresnet.

Er ontstond destijds een betwisting tussen Pruisen en Nederland nopens een deel van het kanton Aubel en dit vooral om de mijn "La Vieille Montagne". Het onverdeelbaar karakter van het neutrale grondgebied werd bevestigd door een arrest van het Verbrekingshof van 22 mei 1825, het Pruisisch ministerie van Buitenlandse zaken van 28 oktober 1875 en het Ober-Tribunal van Berlijn op datum van 16 november 1875.Artikel 17 van het Grenstraktaat van 26 juni 1816, voorzag dat het territorium "ne pourra être occupé militairement par aucune des 2 puissances". Die tekst is trouwens veel duidelijker dan hetgeen J.Willequet schrijft in dl.IX van de Algemene Geschiedenis der Nederlanden, p. 192 over 'n soort van neutrale zone. Onzijdig waren "les descendants des regnicoles du 26 juin 1816 et des immigrants jusqu'au 26 juin 1820". In 1918 waren er 490 neutralen op 4823 zielen d.i. iets meer dan 10 %.

Wat de wetgeving betreft was Moresnet onderworpen aan het volstrekte gezag van de"cosouvereinen" die er gemeenschappelijke koninklijke arresten uitvaardigden. Vele arresten van de koning der Nederlanden werden nooit wet omdat Pruisen ze niet goedkeurde.

De douaneconventie van 1821 was door beide landen goedgekeurd. Wat betreft het departementele bestuur gold de wet van 28 pluviose VIII, op gebied van politie de wetten van 19 - 22 juli 1791 en op het vlak van de municipale macht de wet van 14 december 1789.

Over de militaire verplichtingen lezen we p. 38 : "Le commissaire royal belge constate encore, le 19 juillet 1871, que les autorités prussiennes considèrent les descendants de sujets prussiens nés au Territoire neutre comme libres de toute obligation militaire, au même titre que les regnicoles". In het hoofdstuk V behandelt de auteur het bestuur en de uitvoerende macht. Aan het hoofd stonden de pruisen "co-souvereinen" die hun gezag overmaakten aan een koninklijke Commissaris. Op 16 september 1819 duidde het Oberbergambt van Bonn een Commissaris aan en dit op bevel van het Oberberghauptmanschaft. Na de onafhankelijkheid van België werd op 8 juni 1835 een landgenoot, Ernst, aangeduid. Verder wordt de competentie van deze persoon omschreven. Ook wordt de macht aangeduid van de burgemeester en de adjunct-burgemeester. Voor alle belangrijke

beslissingen deden de koninklijke Commissaris en de burgemeester beroep op een vergadering van notabelen.

Vervolgens handelt de auteur over de politie, de toelating van het bouwen, van industriële installaties en over het taalregime dat gewoonlijk tweetalig was (Duits en Frans).

Het werk van F. Pauquet is zeer wetenschappelijk, gesteund op archieven van het rijksarchief van Luik, staatsarchief van Dusseldorf, het gemeentearchief van Kelmis, aangevuld door proces-verbalen van conferenties en een uitgebreide bibliografie en verduidelijkt door twee plannen.

Evenwel een kleine aanmerking : Waarom staat in de voetnoten geen folio aangeduid ?

Dr . G. RENSON.

PAUQUET Firmin.

De auteur van de hierboven besproken studie werd geboren te Welkenraedt op 12 juni 1928.

Zijn vader, Adam-Hubert, te Welkenraedt geboren, 21/6/1880, was aldaar werktuigkundige. Zijn moeder Schyns Maria-Leontine, werd geboren te Welkenraedt op 11/6/1887.

Zoals zovelen uit onze platdietse gemeenten week hij uit naar Wallonië, toen op 18/5/1940 deze gemeenten bij het Grootduitse Rijk werden ingelijfd.

Hij behaalde het diploma van Lager onderwijzer aan de stedelijke normaalschool te Luik, op 28/6/1947, met de grootste onderscheiding. Tot onderwijzer benoemd te Kelmis zette hij niettemin zijn studies voort en bekwam op 15/6/1949 met grote onderscheiding het diploma van geagregeerd leraar in het middelbaar onderwijs. Sedertdien is hij leraar in de wis- en aardrijkskunde aan de Staatsmiddelbare school te Kelmis.

De h. Pauquet trad in het huwelijk met Dorr Jeanne. Hij is vader van vier kinderen.

Hij is voorzitter van de Volksbildungskreis van de Kristen Werklieden Kelmis, sedert 1954.

Hij is lid van de Société verviétoise d'Archéologie en van het Aachener Geschichtsverein. Verleende ook zijn medewerking aan "Heem" (1) In ons nummer van 1/5/1958 wezen wij reeds op de uitzonderlijke verdiensten van deze knappe Overmaasgeleerde.

(1) HEEM 1/5/59. Der Galmeibergbau und die Zinkmetallurgie im Bereich des ehemaligen Herzogtum Limburg.

Abbé Floribert Dubois
Curé émérite
Froidthier.

NOTES HISTORIQUES sur SAINT - JEAN - SART.

EGLISE.

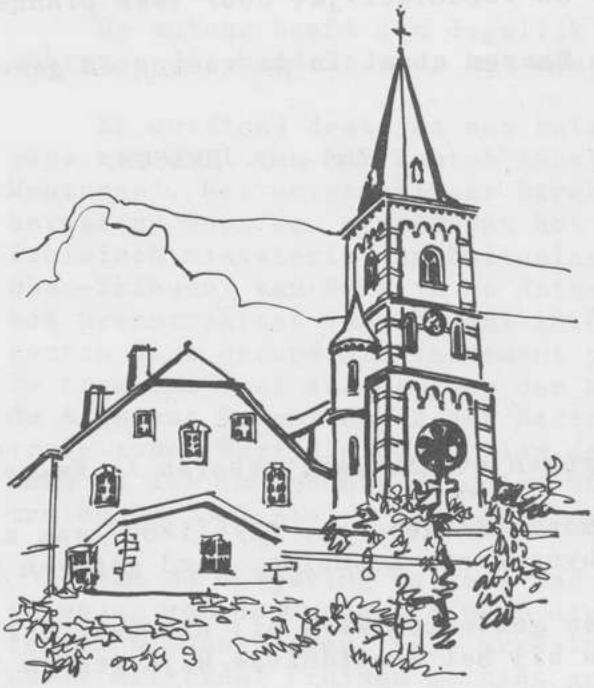

Il y eut d'abord à Saint-Jean-Sart une chapelle qui aurait été construite en 1516. Elle dépendait comme Slenacken et Fouron St-Pierre de l'église mère ou collégiale de Fouron- St-Martin. Un vicaire était attaché à la chapelle et portait le nom de vicaire perpétuel en opposition avec les autres vicaires de paroisses qui étaient nommés et révoqués par l'assemblée des manants.

Le 20 juillet 1658 l'archidiacre de Hesbaye voulut visiter la chapelle de St-Jean-Sart, mais le vicaire étant absent, la visite n'eut pas lieu.

Une autre chapelle sera édifiée à St-Jean-Sart vers 1705 et on y ajoutera dans la suite une sacristie, puis un choeur.

La chapelle aura une assez longue durée bien qu'étroite et basse. En 1872 les habitants songent à construire une église plus pratique, plus grande. Ils sont décidés à intervenir pécuniairement et rendre de nombreux services pour conduire à bien l'édification d'un temple nouveau.

Des tractations nombreuses se passent entre le conseil de fabrique et le conseil communal d'Aubel, ainsi qu'entre la Députation permanente de Liège et le Ministère de la Justice. On sait d'autre part que la baronne de Planket d'Aubin-Neufchâteau offrit l'argile à sa ferme du bois de Loë pour la fabrication de 500.000 briques - que les habitants de St-Jean-Sart sont décidés à préparer la terre pour les briques que Lamaille Pierre de la Heydt (Warsage) sera chargé de cuire - que le Charbonnage de Battice fera un prix spécial pour la houille à utiliser, etc.

Le conseil de fabrique fit choix d'un architecte, savoir Mr Aug. Castermans de Liège. Après dispositions prises pour l'enlèvement du mobilier de la chapelle qu'on va démolir, on s'occupe de l'adjudication de l'église. Il est à remarquer que la construction de la tour se fera seulement dans la suite. A cette époque était curé à St-Jean-Sart l'abbé Leonard Haekens, né à Fall-Mheer.

Les Interventions.

Pour la construction de la nouvelle église, la commune d'Aubel interviendra pour 8.000 frs - La Province donnera 4.000 frs - la souscription des paroissiens sera de 11.000 francs A ces sommes il faut ajouter 2.000 francs pour matériaux de l'ancienne église.

Pose de la première pierre de l'église actuelle.

Elle eut lieu le mardi 3 juin 1879, en présence du doyen Van der Hallen d'Aubel, le Prélat du Val-Dieu, le curé Baltus de Froidthier, l'abbé Chantraine, coadjuteur à Froidthier, le curé Darden de Fouron-St-Pierre, le curé émérite Winand Baltus d'Aubel.

Parmi les laïcs signalons la présence de Mr le bourgmestre Nicolaï d'Aubel, l'architecte Castermans, l'entrepreneur Lahaye.

Une boite en plomb fut encastrée dans la cavité de la pierre. On y constata : un Agnus Dei, des médailles, une ardoise sur laquelle on avait gravé un texte latin que nous traduisons comme suit : "Leonard Haekens, curé - Jean-Léonard Nicolaï, bourgmestre d'Aubel, les conseillers de fabrique, Paul Auguste Castermans, architecte, Jean Lahaye d'Othée, constructeur, posèrent la première pierre ce 3 juin 1879".

La Bénédiction.

La nouvelle église de St-Jean-Sart fut terminée à la St-André 1880. La solennité de la bénédiction se fit le 30 novembre et fut très imposante. Il y avait foule d'étrangers invités par les paroissiens qui voulaient faire la fête comme il convient. L'église fut bientôt comble. Il n'y aura peut-être jamais autant de gens réunis à la paroisse. Mr le doyen Van der Hallen d'Aubel procéda à la bénédiction en présence des prêtres suivants : Dom André, prélat du Val-Dieu, Baltus d'Aubel, Lambert Baltus, ancien curé de Froidthier, et le Révérend frère Etienne de l'abbaye du Val-Dieu.

Après la bénédiction de l'église on est allé chercher le St-Sacrement à la vieille église. Le cortège comprenait : l'harmonie, les jeunes gens avec des flambeaux, une foule nombreuse, puis le clergé. Après l'arrivée du St-Sacrement une messe solennelle en musique fut célébrée pour tous les bienfaiteurs de la nouvelle église. Mr le doyen d'Aubel fait le sermon de circonstance et le Révérendissime abbé célèbre le St-Sacrifice.

Ce fut réellement un beau jour pour la paroisse de St-Jean-Sart. On lisait la joie, l'allégresse sur toutes les figures. Je crois que les jeunes gens qui étaient à la cérémonie s'en souviendront encore dans leur vieillesse avec le plus vif plaisir.

Notons que l'église de St-Jean-Sart n'est pas une église ordinaire de campagne. Elle est un monument imposant et grandiose qui neserait pas déplacé dans un petit bourg.

La consécration.

Elle eut lieu le 19 septembre 1881. L'église fut dédiée à St-Jean-Baptiste. Notons que ce fut Monseigneur Victor-Joseph Doutreloux qui a procédé à la consécration.

- - - - - - -

STICHTING OVERMAAS - ARCHIEF.

Door het Langohr - Veltmans - Vreuschemen Komitee werd een dienst in het leven geroepen die zich ten doel stelt een zo omvangrijk en interessant mogelijk, blijvend archief betreffend Overmaas samen te stellen, ten gerieve van Overmazers niet alleen doch van alle belangstellenden.

Deze dienst zal te gepasten tijde in een regelmatige stichting worden ondergebracht.

Alle personen in het bezit van boeken of archiefstukken van alle aard betr. Overmaas worden hierbij uitgenodigd zich bij deze stichting aan te sluiten.

Zij verbinden zich hun archief in volle eigendom af te staan aan de stichting, op een door henzelf te bepalen datum (onmiddellijk, bij overlijden, enz.)

Het archief staat kosteloos ter beschikking van belangstellenden.

Boeken worden uitgeleend, op schriftelijke aanvraag en op kosten van de aanvragers, mits de nodige waarborgen voorhanden zijn.

o o o o o o o o o o o

Het volledig archief van onze betreurde medewerker, Carolus Waelbers, zg. werd aan de stichting overgemaakt. Wij beginnen er in dit nummer de publikatie van. Voor belangrijke werken geven wij de korte inhoud.

o o o o o o o o o o o

HISTOIRE DU LIMBOURG, suivie de celle des Comtes de Daelhem et de Fauquemont, des Annales de l'Abbaye de Rolduc, par M.S.P.Ernst, curé d'Afden, Ancien chanoine de Rolduc, l'un des auteurs de l'Art de vérifier les dates, publiée par M.Ed. Lavalleye, Liège 1837.

Tome premier : 416 p. et Appendices 16 p.
(histoire du Limbourg jusque env. 1250.
Notices sur Thomassin, la statistique du Limbourg, la Calamine, la découverte de la houille dans le pays de Liège)

Tome second : 365 p. et Appendices 31 p.
(histoire du Limbourg jusque env. 1100.
L'abbaye de Rolduc. Notices sur la Paix de Liège. Albéric de Trois Fontaines.)

Tome troisième : 436 p. Appendices 31 pages.
(histoire du Limbourg jusque env. 1220. Chronologie des sires de Wildenberg. Les chanoines de la Cathédrale de St-Lambert à Liège Origine de la ville de Maestricht.)

Tome quatrième : 583 p.
(histoire du Limbourg jusque 1288.
Tome cinquième : 328 p.
(histoire du Limbourg jusque env. 1430. Comtes de Daelhem. Codex diplomatiqus Dalemensis)
Tome sixième : 494 p.
(Codex diplomaticus Valkenburgensis.
" " Limburgensis.)
Tome septième : 272 p.
(Annales Rodenses)

DAVID Vaderlandse Historie - 8 delen.

HABETS J. -Une Colonie belgo-romaine au Ravenbosch, près de Fauquemont.
-Exploration d'une Villa Belgo-romaine au Rondenbosch à Houthem St-Gerlach. 1868.
-Oudheidkundige Verzamelingen te Roermond, Venlo en Maastricht in 1848.
-Note sur un monument Romain trouvé à Berg près de Tongres. 1889.

KEMPERNEERS De oude Vrijheid Montenaken 1861.
" " 1861 - II° deel.

DE PUIDT -Le Village des Tombes.
-L'Atelier néolithique de Rullen. 1895.
-Notice sur la Station néolithique de St-Gertrude.

FRANSSEN Vie Champêtre.

RENIER Historique de l'Abbaye du Val-Dieu, 1865.

COLLEYE Argenteau et ses Environs. 1921.

DEBOUXHTAY P.J. Histoire de la Seigneurie de Nivelle s/Meuse et de l'ancienne Paroisse de Lixhe. 1935.

COENEN St-Hubert

MARTYRE DE ST-LAMBERT. Brochure éditée à l'occasion du XII° centenaire.

DEL VAUX DE FOURON. Dictionnaire géographique de la Province de Liège, 2° partie. 1842.

GENS Histoire du Comté de Flandre. deel 1.
" " deel 2.
VANDERVIN " Hainaut
REIFENBERG " " deel 1.
" " deel 2.
" " deel 3.

COOMANS A. Les Communes belges.

(wordt vervolgd)

DE WERELD EN WIJ. Bezinning.

Enkele maanden geleden schreef onze Paus, Joannes XXIII, een wereldbrief over de sociale verhoudingen. Hij laat zijn vaderhart spreken voor al zijn kinderen. In de lijn van de vorige wereldbrieven over de sociale kwestie toont hij zijn bezorgdheid voor de arbeiders. Als boerenzoon schrijft hij zeer hartelijk over de moeilijkheden en de rechten van de landbouwersbevolking. En verder treft het hoedat de Paus vooral ingaat op de plicht van alle christenen om de volkeren in volle ontwikkeling, de volkeren van Azië, Afrika en Zuid-Amerika zeer daadwerkelijk ter hulp te komen. Wijl tijdens de nabije vasten onze bisschoppen ook in die zin een grote hulpactie zullen organiseren voor deze volkeren, past het dat wij op deze zaak meer van nabij zouden ingaan.

Ieder van ons leeft in deze tijd immers met beide voeten in heel de wereld. Vroeger kwam men nooit veel verder dan zijn eigen dorp. Daar kende men de mensen met naam en toenaam.Het was een grote familie. Alles wat er gebeurde wist iedereen. Ons dorp was onze wereld. Thans is alles veel ruimer geworden. De horizonten zijn opengetrokken. Wij zijn als het ware in heel de wereld thuis. Wat wij vroeger vernamen van ontdekkingsreizigers en dappere missionarissen is nu dagelijkse kost geworden. Wij hoeven maar het dagblad open te slaan of het televisietoestel in te schakelen om onmiddellijk te weten wat er in de hele wereld omgaat. En alles wat er in de wereld gebeurt heeft onmiddellijk zijn terugslag in ons leven. Een staking aan het andere einde van de wereld kan hier gevolgen hebben. Een atoombom in Rusland zet overal de boel op stelten. Er valt niet meer aan te twijfelen. Wij zijn wereldburgers geworden. Heel de wereld is thans een grote familie geworden. Wij zitten met iedereen aan dezelfde tafel. Daarom zijn we allen ook verantwoordelijk voor de gang van zaken in de wereld, zo zegt de Paus.

Welk is deze wereld van vandaag, waarmee wij aan tafel zitten ?Het is een wereld van heel rijke en van arme volkeren. Wij zijn de rijke volkeren. Wij hebben zo ongeveer alles wat wij nodig hebben. Wij hebben het maar te wensen en onze wens gaat weldra in vervulling.Maar tussen de mensen, die met ons aan de tafel van de wereld zijn gezeten,die onze doening van kortbij naslaan, zijn er zeer velen, wel ongeveer twee derden van de wereldbevoling, die niet voldoende hebben om echt te kunnen leven, die voortdurend honger lijden. Voor hen zijn er geen geneesheren ter beschikking; er is veel kindersterfte bij hen en men heeft er zwaar te lijden van ziekten, die in onze landen reeds lang bezworen zijn. Zij hebben haast geen scholen, alhoewel zij hartstochtelijk naar kennis verlangen om bekwaam te zijn hun volkeren er boven op te werken. Men zou hier ontstellende cijfers en feiten kunnen aanhalen. Het gaat om onze medemensen, om onze buren. Zij willen weten of de christelijke liefde, waarvan wij de mond vol hebben ernstig bedoeld is. Nu dat wij voor de eerste maal in de wereldgeschiedenis de kans hebben om een hele wereld lief te hebben, mogen wij niet in gebreke blijven.Anders zijn wij geen echte christenen. Als iemand zijn broer in nood ziet, zegt SintJan, en zijn hart voor hem sluit, hoe kan dan toch Gods liefde in hem blijven ? Dat is toch al te duidelijk. Als men niet liefheeft,kent men God niet gelijk Hij is. Want Hij is liefde en van ons verwacht Hij dat wij Hem als zodanig zouden laten kennen.

Wij zouden daar altijd moeten aan denken. Vooral wanneer er, zoals weldra, kansen geboden worden om te helpen. Wij moeten er onze kinderen over spreken en hen de kans geven om een ruim hart te krijgen.Het is de beste opvoeding opdat zij echte christenen zouden worden in deze nieuwe tijd.

P.Schruers.

Uw Bank ?

De

KREDIETBANK

natuurlijk !

MEER DAN 380 KANTOREN IN BELGIE

LET OP !

Gij kunt voor eigen onrechtmatige daden,
b.v. als voetganger,

of voor de daden van uw kinderen,

of dienstboden,

AANSPRAKELIJK ZIJN

en dat kan U ontzaglijk veel geld kosten.

Met een FAMILIEPOLIS van

DE NOORDSTAR EN BOERHAAVE

Groot-Brittanniëlaan 47, Gent

kunt gij daarover gerust zijn !